

KOSON TUMANIDA EKOLOGIK VAZIYAT VA ATROF-MUHIT
MUAMMOLARINING GEOGRAFIK TAHLILI

Raximberdiyev M.O. – Qarshi davlat universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Qashqadaryo viloyati Koson tumanining ekologik holati va atrof-muhitga ta'sir etuvchi asosiy omillar geografik jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda atmosfera havosining ifloslanishi, maishiy va ishlab chiqarish chiqindilari, tuproq degradatsiyasi, sho'rlanish hamda qishloq xo'jaligida pestitsidlardan foydalanish bilan bog'liq muammolar yoritilgan. Shuningdek, ekologik monitoringni kuchaytirish, chiqindilarni samarali boshqarish, biologik himoya usullarini kengaytirish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Koson tumani, ekologik vaziyat, atrof-muhit, antropogen bosim, chiqindilar, pestitsidlari, tuproq degradatsiyasi, ekologik monitoring.

ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ
ОБСТАНОВКИ И ПРОБЛЕМ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ В
КАСАНСКОМ РАЙОНЕ

Рахимбердиев М.О. - преподаватель Каришского государственного университета

Аннотация. В статье проведён географический анализ экологического состояния и основных экологических проблем Косонского района Кашкадарьинской области. Рассмотрены загрязнение атмосферного воздуха, накопление бытовых и производственных отходов, деградация и засоление почв, а также проблемы, связанные с применением пестицидов в сельском хозяйстве. Предложены меры по усилению экологического мониторинга, совершенствованию управления

отходами, расширению биологических методов защиты растений и рациональному использованию природных ресурсов.

Ключевые слова: Косонский район, экологическая ситуация, окружающая среда, антропогенная нагрузка, отходы, пестициды, деградация почв, экологический мониторинг.

GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF THE ECOLOGICAL SITUATION AND ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN KOSON DISTRICT

Rakhimberdiev M.O. – Instructor, Karshi State University

Abstract. This article provides a geographical analysis of the environmental conditions and major environmental problems in Koson District of Kashkadarya Region. The study examines air pollution, accumulation of municipal and industrial waste, soil degradation and salinization, as well as environmental problems associated with pesticide use in agriculture. Recommendations are proposed to strengthen environmental monitoring, improve waste management, expand biological plant protection methods, and promote the rational use of natural resources.

Keywords: Koson District, environmental situation, environment, anthropogenic pressure, waste, pesticides, soil degradation, environmental monitoring.

Qashkadaryo viloyatida joylashgan Koson tumani. 1926- yil 29 - sentyabrda tashkil etilgan. Samarqand viloyati, Muborak, Qarshi, Kasbi tumanlari bilan chegaradosh. Maydoni 1,88 ming km.kv Aholisi (tahminan) 319 ming kishi atrofida (2025-yil holatiga ko‘ra) bo‘lib asosan o‘zbeklar (boshqa millatlar ham yashaydi) hisoblanadi.

Koson tumani hududida asosan pasttekislik, adir va qir cho‘llaridan iborat bo‘lib, Qashqadaryoning quyi qismida, Qarshi cho‘li zonasida, 450-500

m balandlikda joylashgan. Iqlimi kontinental iqlim. Iyulning o'rtacha temperaturasi 27-30, yanvarniki 0 dan, 1gacha. Vegetatsiya davri 210-240 kun. O'rtacha yillik yog'in 190-200 mm, asosan bahor va qish oylarida tushadi. Orografik to'siqlar yo'qligi sababli sovuq havo oqimlari, asosan, Qish oylarida shimoliy-sharq tomonidan kirib keladi.

Qashqadaryo Koson tumani bilan Kasbi tumani chegarasidan, Qarshi magistral kanali tuman hududidan oqib o'tadi. Tuprog'i och tusli bo'z va bo'z tuproq, shuningdek taqir, sho'rxok, qumloq, tuproqlar xam mavjud. Bu tuproqlar aralash uchraydi. O'simliklardan sho'ra, shuvoq, qora sho'ra, yulg'un, saksovul, isiriq, oq chitir, qizil miya, oqbosh, o'sadi. Yovvoyi hayvonlardan tulki, tipratikan, toshbaqa, kaltakesak, echkiemar, qum bo'g'ma iloni, chipor ilon bor. Qushlardan burgut, chumchuq, musicha, so'fito'rgay, kabutar, mayna uchraydi. Xashoratlardan biy, qoraqurt bor.

Ekologik vaziyat ekologik ahvolni ma'lum bir vaqt mobaynidagi holati, binobarin, u beqaror bo'lib makonda vaqt mobaynida bir vaziyatdan ikkinchi vaziyatga tez orada o'zgarishi mumkin. Demak, ekologik vaziyat makonda ma'lum bir vaqt mobaynida sodir bo'ladi hamda ahvolni aniq va ravshan aks ettiradi (1).

Ekologik vaziyat-tabi'at va inson munosabatlari natijasida yuzaga keladigan muhit holatidir. U tabiiy muvozanat saqlangan tinch holatdan tortib, inson salomatligi va hayotiga xavf soluvchi tang hamda halokatli ekologik krizislargacha bo'lgan holatlarni o'z ichiga oladi.

Kason shahriga yaqin Kosontog' hududida faoliyat yuritayotgan kichik g'isht ishlab chiqarish korxonalarida ko'mir yoqilg'isidan foydalanilishi natijasida atmosferaga turli gazsimon moddalar va tutun chiqarilmoqda. Yoqilg'ining to'liq yonishi jarayonida asosan karbonat angidrid (CO_2), chala yonish sharoitida esa inson salomatligi uchun yuqori xavfli bo'lgan uglerod (II)-oksid (CO) hosil bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, ko'mirning tarkibi va yonish sharoitiga qarab atmosfera havosiga chang zarrachalari, oltingugurt va

azot oksidlari kabi boshqa ifloslantiruvchi moddalar ham ajralishi ehtimoli mavjud.

Mazkur ifloslantiruvchi moddalar konsentratsiyasining me'yorlardan ortishi atmosfera havosining sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Xususan, uglerod (II)-oksidi rangsiz va hidsiz bo'lib, yuqori konsentratsiyalarda inson organizmida kislorod yetishmovchiligini yuzaga keltiradi. Natijada bosh og'rig'i, bosh aylanishi, holsizlik, ko'ngil aynishi va og'ir holatlarda hushdan ketish kabi belgilar kuzatilishi mumkin. Shu sababli Kosontog' hududida yashovchi aholi orasida kuzatilayotgan mazkur kabi holatlarni atmosfera havosining ifloslanish darajasi bilan bog'liqligini aniqlash uchun muntazam ekologik monitoring hamda tegishli sanitariya-gigiyena va tibbiy-statistik tadqiqotlarni amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu nuqtayi nazardan, hududdagi atmosfera havosi sifatini muntazam nazorat qilish, ifloslantiruvchi moddalar miqdorini aniqlash va ularning belgilangan me'yorlarga muvofiqligini baholash ekologik xavfsizlikni ta'minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Bundan tashqari, Koson tumani hududida, xususan, Kosontog'ga yaqin hududlardan birida aholi tomonidan hosil qilinadigan turli xil maishiy va antropogen chiqindilarni to'plash joyi mavjud. Mazkur hududga chiqindilarning turli turlari, jumladan, qattiq maishiy chiqindilar, ishlab chiqarish faoliyati bilan bog'liq chiqindilar hamda ayrim hollarda biologik va tibbiy chiqindilar tushishi atrof-muhitga qo'shimcha antropogen bosimni yuzaga keltirishi mumkin.

Qattiq maishiy chiqindilar tarkibiga kundalik turmush faoliyati natijasida hosil bo'ladigan plastik va polimer materiallar, polietilen paketlar, bir martalik idishlar, qog'oz va karton mahsulotlari, shisha hamda metall idishlar kabi chiqindilar kiradi. Ushbu chiqindilarning ayrimlari tabiiy sharoitda juda sekin parchalanishi sababli uzoq vaqt davomida atrof-muhitda saqlanib qoladi.

Sanoat va ishlab chiqarish chiqindilari esa ishlab chiqarish jarayonlari natijasida hosil bo‘ladigan shlak, kul, kimyoviy moddalar va boshqa texnologik qoldiqlarni o‘z ichiga olishi mumkin. Bunday chiqindilarni belgilangan ekologik va sanitariya talablariga rioya qilmagan holda saqlash yoki utilizatsiya qilish tuproq va suv resurslarining ifloslanish xavfini oshiradi.

Shuningdek, biologik va tibbiy chiqindilar ham alohida ekologik xavf manbai hisoblanadi. Tibbiyot muassasalari va laboratoriyalar faoliyati natijasida hosil bo‘ladigan foydalanilgan shpritslar, tibbiy bog‘lov materiallari, biologik materiallar hamda yaroqlilik muddati o‘tgan farmatsevtik preparatlar maxsus tartibda yig‘ilishi, zararsizlantirilishi va utilizatsiya qilinishi lozim. Ularning umumiy chiqindilar bilan aralashtirib yuborilishi sanitariya-epidemiologik xavflarni oshirishi mumkin.

Chiqindilarning nazoratsiz yoki ekologik talablarga javob bermaydigan tarzda to‘planishi, avvalo, **tuproq degradatsiyasi** jarayonlarini kuchaytiradi. Plastik va boshqa polimer materiallarning uzoq vaqt davomida parchalanmasligi tuproqning fizik va biologik xususiyatlariga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ayniqsa, chiqindilar tarkibidagi kimyoviy moddalar tuproqqa tushganda uning tabiiy biologik faolligiga ta’sir qilishi hamda tuproq organizmlarining hayot faoliyatini buzishi ehtimoli mavjud.

Chiqindilar bilan bog‘liq yana bir muhim ekologik muammo — suv resurslarining ifloslanishidir. Chiqindilar tarkibidagi ayrim moddalar yog‘ingarchilik yoki boshqa tabiiy jarayonlar ta’sirida yuvilib, tuproq qatlamlari orqali sizot suvlariga tushishi mumkin. Natijada yer osti suvlarining sifati yomonlashishi, shuningdek, chiqindilar suv havzalariga tushgan taqdirda suv ekotizimlaridagi gidrobiontlar — suv muhitida yashovchi organizmlarga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Hozirgi davrda plastik chiqindilarning maydalanishi natijasida hosil bo‘ladigan mikroplastiklar ham dolzarb ekologik muammolardan biri hisoblanadi. Mayda plastik zarrachalar tuproq va suv muhitiga tarqalib, ayrim tirik organizmlar tomonidan yutilishi va oziq-ovqat

zanjiriga kirishi mumkin. Shu sababli plastik chiqindilarni kamaytirish, ularni saralash va qayta ishlash tizimini rivojlantirish ekologik xavflarni kamaytirishning muhim yo‘nalishlaridan biridir.

Chiqindilarni poligonlarda uzoq muddat davomida to‘plash va ularning organik qismining anaerob sharoitda parchalanishi natijasida metan (CH_4) kabi issiqxona gazlari hosil bo‘lishi mumkin. Metan atmosferada issiqlikni ushlab qoluvchi kuchli issiqxona gazlaridan biri bo‘lib, uning chiqindilarni boshqarish jarayonidagi emissiyasini kamaytirish iqlim o‘zgarishining salbiy oqibatlarini cheklash nuqtayi nazaridan muhim ahamiyatga ega.

Koson tumanining Koson MFY, Esaboy shaharchasi hamda Hamkorlik MFY hududlari sabzavotchilikka ixtisoslashgan bo‘lib, Qashqadaryo viloyatidan eksport qilinayotgan sabzavot mahsulotlarining salmoqli qismini yetishtirib beradi. Mazkur hududlarda so‘nggi 4–5 yil davomida sabzavot va poliz ekinlariga zarar yetkazuvchi turli xil hasharotlar, jumladan, ko‘sak qurti kabi zararkunandalar sonining keskin ortishi kuzatilmoqda. Natijada ekinlarning hosildorligi pasayib, ayrim hollarda katta maydonlardagi ekinlarni yo‘q qilishga to‘g‘ri kelmoqda.

Zararkunandalarga qarshi kurashishda aholi tomonidan turli xil pestitsid va gerbitsidlardan foydalanilmoqda. Biroq ushbu kimyoviy vositalarning qo‘llash me‘yorlari, muddatlari va xavfsizlik talablariga to‘liq rioya qilinmasligi qator ekologik va ijtimoiy muammolarni yuzaga keltirmoqda. Xususan, pestitsidlardan noto‘g‘ri foydalanish natijasida aholi orasida turli xil teri kasalliklari va boshqa salomatlik bilan bog‘liq muammolar yuzaga kelish xavfi ortmoqda.

Bundan tashqari, kimyoviy preparatlarning me‘yoridan ortiq va takroriy qo‘llanilishi tuproqning biologik faolligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatib, undagi foydali mikroorganizmlarning kamayishiga olib kelmoqda. Natijada tuproqning unumdorligi pasayib, chirindi (gumus) miqdorining yildan-yilga kamayishi kuzatilmoqda. Bu esa uzoq muddatda qishloq xo‘jaligi ekinlarining

hosildorligi va yetishtirilayotgan mahsulotlarning ekologik xavfsizligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Ushbu maqolada yuqoridagi muammolarga bartaraf etish uchun taklif va tavsiyalarni berishimiz mumkin. Koson shahar hududiga antropogen bosim ortishi natijasida shahar chekka qismlariga ya'ni kosontog' (qoldiq tog') hududiga yaqin joylarga aholi migratsiyasi kuzatilmoqda. Ushbu hududdagi ayrim kichik g'isht zavodlari va ishlab chiqarish sexlari atrof muhitga va aholi salomatligiga zarar yetkazmoqda. Ushbu holatga taklif va tavsiyalar beradigan bo'lsak.

G'isht zavodlarida ekologik nazoratni kuchaytirish. Korxonalarning atmosfera havosiga chiqarayotgan chiqindilarini muntazam laboratoriya tahlilidan o'tkazish va natijalarni belgilangan me'yorlar bilan taqqoslash.

Zamonaviy tutun-gaz tozalash qurilmalarini o'rnatish. Chang va zararli gazlarni ushlab qoluvchi filtrlar hamda gaz-tozalash uskunalaridan foydalanishni kengaytirish.

Yoqilg'i sifatini nazorat qilish. Tarkibida zararli aralashmalar miqdori yuqori bo'lgan yoqilg'ilardan foydalanishni kamaytirish va imkon qadar ekologik jihatdan tozaroq yoqilg'i turlariga bosqichma-bosqich o'tish.

Sanitariya-muhofaza zonasini ta'minlash. Ishlab chiqarish obyektlari bilan aholi yashash hududlari o'rtasidagi masofa va sanitariya talablariga rioya etilishini nazorat qilish.

Ko'kalamzorlashtirish ishlarini kuchaytirish. Kosontog' yonbag'irlari va ishlab chiqarish obyektlari atrofida mahalliy iqlimga mos daraxt va buta turlaridan iborat yashil hududlarni barpo etish.

Aholi salomatligini monitoring qilish. Hudud aholisi orasida nafas olish tizimi bilan bog'liq shikoyatlar va boshqa ekologik omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan holatlarni tibbiy-statistik jihatdan o'rganish; Aholining ekologik savodxonligini oshirish. Fuqarolarga havo ifloslanishining

oqibatlari, chiqindilarni to'g'ri boshqarish va ekologik xavfsizlik qoidalari bo'yicha tushuntirish ishlarini olib borish.

Kosontog' hududidan foydalanishni tartibga solish. Yonbag'irlarda xo'jalik faoliyatini ekologik va geomorfologik sharoitlardan kelib chiqib rejalashtirish, eroziya va yer degradatsiyasining oldini olish.

Koson tumani hududida chiqindilarning nazoratsiz to'planishi va ularni boshqarish tizimidagi mavjud muammolarni kamaytirish uchun kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq. Bunda asosiy e'tibor chiqindilarni hosil bo'lishidan boshlab yig'ish, saralash, tashish, qayta ishlash va yakuniy utilizatsiya qilishgacha bo'lgan barcha bosqichlarni ekologik va sanitariya talablariga muvofiq tashkil etishga qaratilishi lozim.

Aholi yashash hududlarida chiqindilarni turiga qarab alohida yig'ish tizimini bosqichma-bosqich joriy etish tavsiya etiladi. Bunda plastik va polimer materiallar, qog'oz-karton, shisha, metall hamda organik chiqindilar uchun alohida konteynerlar o'rnatilishi mumkin.

Bu usul chiqindilarni qayta ishlash imkoniyatini oshiradi, poligonlarga tushadigan chiqindilar hajmini kamaytiradi va tabiiy resurslardan samarali foydalanishga yordam beradi.

Kosontog'ga yaqin joylashgan chiqindi to'planadigan hududda muntazam ekologik monitoring tashkil etish muhim. Monitoring davomida tuproq, sizot suvlari va atmosfera havosining asosiy ekologik ko'rsatkichlarini nazorat qilish tavsiya etiladi. Ayniqsa, chiqindi hududining qishloq xo'jaligi yerlariga, aholi yashash punktlariga va suv manbalariga ta'sirini baholash zarur. Olingan natijalar asosida chiqindilarni joylashtirish va boshqarish bo'yicha tegishli choralar belgilanadi.

Tibbiy chiqindilar, yaroqlilik muddati o'tgan dori vositalari, kimyoviy moddalar, bo'yoqlar, moylar va boshqa xavfli chiqindilarni oddiy maishiy chiqindilar bilan aralashtirmaslik kerak.

Bunday chiqindilar uchun maxsus yig'ish punktlarini tashkil etish va ularni belgilangan tartibda zararsizlantirish yoki utilizatsiya qilish tizimini yo'lga qo'yish ekologik va sanitariya xavflarini sezilarli darajada kamaytiradi.

Hududda plastik, qog'oz-karton, shisha va metall chiqindilarni yig'ish hamda qayta ishlashga yo'naltirish bo'yicha kichik loyihalarni rivojlantirish maqsadga muvofiq. Bunda tadbirkorlik subyektlarini chiqindilarni qayta ishlash faoliyatiga jalb qilish, aholiga chiqindilarni alohida topshirish uchun iqtisodiy rag'batlar yaratish mumkin. Masalan, saralangan plastik yoki karton chiqindilarni qabul qilish punktlari tashkil etilishi aholining chiqindilarni saralashga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Oziq-ovqat qoldiqlari, o'simlik qoldiqlari va boshqa biologik parchalanadigan chiqindilarni umumiy poligonga yuborish o'rniga kompostlash tizimini joriy etish mumkin.

Hosil bo'lgan kompostdan qishloq xo'jaligida tuproq unumdorligini yaxshilash maqsadida foydalanish mumkin. Bu bir tomondan chiqindi hajmini kamaytirs, ikkinchi tomondan organik moddalarni tuproqqa qaytarish imkonini beradi.

Chiqindilarni ochiq havoda yoqishning oldini olish bo'yicha aholiga tushuntirish ishlarini kuchaytirish lozim. Ayniqsa, plastik va sintetik materiallarni yoqish natijasida atmosfera havosiga zararli moddalar va mayda zarrachalar ajralishi mumkin.

Shu sababli chiqindilarni yoqish o'rniga ularni saralash, qayta ishlash yoki belgilangan tartibda utilizatsiya qilish tizimiga yo'naltirish zarur.

Chiqindi to'planadigan hududlar atrofida sanitariya va ekologik xavfsizlik talablariga rioya qilinishini ta'minlash lozim. Hududni tartibli saqlash, chiqindilarning shamol orqali tarqalishini kamaytirish, zararkunandalar va kemiruvchilar ko'payishining oldini olish bo'yicha muntazam tadbirlar amalga oshirilishi kerak.

Shuningdek, imkoniyatdan kelib chiqib, chiqindi hududi atrofida yashil himoya zonasini tashkil etish ham chang va ayrim chiqindi zarrachalarining tarqalishini kamaytirishga yordam berishi mumkin.

Chiqindilar muammosini faqat texnik vositalar yordamida hal etib bo‘lmaydi. Shu sababli mahallalarda ekologik targ‘ibot va tushuntirish ishlarini kuchaytirish muhim.

- chiqindilarni belgilangan joylarga tashlash;
- ularni turiga qarab saralash;
- plastik chiqindilarni kamaytirish;
- chiqindilarni ochiq joylarda yoqmaslik;
- xavfli chiqindilarni alohida topshirish, o‘yicha muntazam tushuntirishlar berilishi lozim.

Koson tumani hududida mahalla aholisi, yoshlar, ta’lim muassasalari va tadbirkorlik subyektlarini jalb qilgan holda ekologik loyihalarni tashkil etish mumkin. Masalan, “Toza mahalla”, “Plastiksiz hudud” yoki “Bir oila — bir ekologik tashabbus” kabi loyihalar orqali aholining chiqindilarni to‘g‘ri boshqarishdagi ishtirokini oshirish mumkin.

Kelgusida tumandagi chiqindi hosil bo‘lishi, yig‘ilishi, tashilishi, saralanishi va utilizatsiya qilinishi bo‘yicha ma’lumotlarni muntazam shakllantirib borish maqsadga muvofiq. Bu orqali qaysi hududlarda chiqindi miqdori yuqori ekanligi, qaysi turdagi chiqindilar ko‘proq hosil bo‘layotgani va qayta ishlash imkoniyatlari aniqlanadi.

Koson tumanida mavjud chiqindi muammosini hal etish uchun “yig‘ish — saralash — qayta ishlash — organik chiqindilarni kompostlash — xavfli chiqindilarni alohida utilizatsiya qilish” tamoyiliga asoslangan kompleks tizimni shakllantirish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv chiqindilarning tuproq, suv va atmosfera havosiga salbiy ta’sirini kamaytirish bilan birga, ikkilamchi xomashyolardan foydalanish imkoniyatini kengaytiradi. Shuningdek, chiqindilarni boshqarish tizimiga zamonaviy yondashuvlarni joriy

etish aholi salomatligini muhofaza qilish, hududning sanitariya holatini yaxshilash va ekologik barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, chiqindilar muammosini qishloq xo'jaligidagi pestitsidlar muammosi bilan birgalikda ko'rib chiqish Koson tumanining ekologik holatini kompleks baholash imkonini beradi. Bunda tuproq, suv, atmosfera va qishloq xo'jaligi mahsulotlarining ekologik holatini muntazam monitoring qilish hududning uzoq muddatli ekologik xavfsizligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Koson tumanida sabzavotchilikni ekologik jihatdan xavfsiz rivojlantirish uchun biologik himoya vositalaridan foydalanishga alohida e'tibor qaratish lozim. Zararkunandalarga qarshi ularning tabiiy kushandalari va mikrobiologik preparatlardan foydalanish kimyoviy pestitsidlarga bo'lgan ehtiyojni kamaytirishi mumkin.

Ko'sak qurti kabi zararkunandalarning tarqalishini erta aniqlash uchun sabzavot va poliz maydonlariga feromon tutqichlar o'rnatish tavsiya etiladi. Ushbu tutqichlar yordamida zararkunandaning uchish davri, soni va ko'payish dinamikasi aniqlanadi.

Shu asosda fermer va dehqonlarga "qachon, qaysi preparatni va qanday me'yorda qo'llash kerak?" degan savolga aniq tavsiyalar berish mumkin bo'ladi.

Kimyoviy preparatlarning ortiqcha qo'llanilishi bilan bir qatorda, sabzavotchilikda tuproq unumdorligining pasayishi ham jiddiy muammo hisoblanadi. Shu sababli organik o'g'itlar, kompost, chirindi va yashil o'g'itlardan (sideratlardan) foydalanishni kengaytirish kerak. Bundan tashqari: almashlab ekishni joriy qilish, dukkakli ekinlardan foydalanish, organik moddalarni tuproqqa qaytarish, tuproqdagi gumus miqdorini muntazam tahlil qilish, tuproqning biologik faolligini monitoring qilish tavsiya etiladi.

Hududdagi sabzavotchilik maydonlarida tuproq va sugʻorish suvlarining muntazam laboratoriya tahlilini yoʻlga qoʻyish maqsadga muvofiq. Bunda pestitsid qoldiqlari, tuproqdagi organik modda va gumus miqdori hamda asosiy agroximik koʻrsatkichlarni nazorat qilish mumkin.

Bu maʼlumotlar asosida qaysi hududlarda kimyoviy yuklama yuqori ekanligini aniqlash va ularda tegishli agroekologik choralarni koʻrish imkoniyati yaratiladi.

Koson MFY, Esaboy shaharchasi va Hamkorlik MFY hududlarini tajriba hududlari sifatida tanlab, “Ekologik xavfsiz sabzavotchilik hududi” loyihasini amalga oshirish mumkin. Bunda; fermer va tomorqa egalari, mahalla, qishloq xoʻjaligi mutaxassislari, ekologiya sohasi vakillari, ilmiy-tadqiqot tashkilotlari hamkorlikda ish olib borishi mumkin. Natijada kimyoviy preparatlardan foydalanish kamaytirilgan, biologik himoya usullari keng qoʻllaniladigan va tuproq unumdorligi nazorat qilinadigan namunaviy hudud tashkil etiladi.

“Taklif va tavsiyalar” sifatida quyidagilarni kiritish mumkin:

- Koson tumanida sabzavot va poliz ekinlari zararkunandalarining monitoring tizimini yaratish.

- Koʻsak qurti va boshqa asosiy zararkunandalarni aniqlash uchun feromon tutqichlardan keng foydalanish.

- Kimyoviy preparatlarni faqat zararkunandaning iqtisodiy zarar chegarasidan oshgan holatlarida qoʻllash.

- Biologik preparatlar va entomofaglardan foydalanishni ragʻbatlantirish.

- Fermerlar va tomorqa egalariga pestitsidlardan xavfsiz foydalanish boʻyicha muntazam oʻquv-seminarlar tashkil etish.

- Tuproqning gumus miqdori va biologik faolligini har yili monitoring qilish.

- Almashlab ekish va organik oʻgʻitlardan foydalanish tizimini kengaytirish.

-Pestitsid qoldiqlarining tuproq, suv va yetishtirilgan mahsulotlardagi miqdorini laboratoriya nazoratidan o'tkazish.

-Pestitsidlarning bo'sh idishlarini xavfsiz yig'ish va utilizatsiya qilish tizimini tashkil etish.

-Koson tumanida ekologik xavfsiz sabzavotchilik bo'yicha namunaviy tajriba maydonlarini tashkil etish.

Eng muhimi, maqolada yechimni "pestitsidlarni butunlay taqiqlash" tarzida emas, balki "zarur hollarda, ilmiy asoslangan me'yorlarda va integratsiyalashgan himoya tizimi asosida qo'llash" sifatida ko'rsatish maqsadga muvofiq. Chunki bu yondashuv bir vaqtning o'zida hosildorlikni saqlash, mahsulot sifatini yaxshilash, aholi salomatligini himoya qilish va tuproq unumdorligini uzoq muddat davomida saqlab qolishga xizmat qiladi.

Xulosa

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, Koson tumani o'zining tabiiy-geografik sharoiti, aholi joylashuvi, qishloq xo'jaligiga ixtisoslashuvi va ishlab chiqarish faoliyati bilan bog'liq holda turli ekologik bosimlar shakllanayotgan hududlardan biridir. Tuman hududining Qarshi cho'li zonasida joylashganligi, yog'in miqdorining nisbatan kamligi, kontinental va quruq iqlim sharoiti tabiiy ekotizimlarning antropogen ta'sirlarga nisbatan sezgirligini oshiruvchi omillar sifatida namoyon bo'ladi.

Ushbu maqolada Koson tumanida atrof-muhitga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy muammolar sifatida atmosfera havosining ifloslanishi, maishiy va ishlab chiqarish chiqindilarining to'planishi, qishloq xo'jaligida pestitsidlardan foydalanish, tuproq unumdorligining pasayishi, sho'rlanish va yerlarning degradatsiyasi bilan bog'liq jarayonlar hamda aholi punktlarining tabiiy hududlar hisobiga kengayishi kabi omillar ajratib ko'rsatildi. Qashqadaryo viloyati shaharlarining rivojlanishiga bag'ishlangan tadqiqotlarda ham Koson hududida antropogen bosim, yerlarning sho'rlanishi va geoeologik muammolar mavjudligi qayd etilgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. F.A.Fayziyeva. International journal of scientific researchers (2024)
2. *O'zbekiston Respublikasida qattiq maishiy chiqindilar bilan bog'liq ishlarni boshqarish strategiyasini 2019–2028-yillar davrida tasdiqlash to'g'risida*. PQ-4291-son qaror, 17.04.2019.
3. Buriyev S., Maxkamova D., Sherimbetov V. Ekologiya va atrof muhit muhofazasi //Toshkent-2018. – 2019. – T. 247.
4. Baxtiyorovich M. A. et al. Sanoatlashtirishning ekologik oqibatlari: resurslar tanqisligi va iqlim o'zgarishi //pedagogical sciences and teaching methods. – 2026. – T. 5. – №. 56. – C. 87-93.
5. Safarov I. B., Chorshanbiyeva R. A. Qashqadaryo viloyatidagi ekologik-geografik muammolar //Экономика и социум. – 2025. – №. 2-2 (129). – C. 153-157.

